

Vapaaehtoinen vastaajisto kielentutkimuksen apuna

Sanakirjasäätiön hallitus on lähettänyt 18. maaliskuuta 1982 Kotimaisten kielten tutkimuskeskukselle seuraavan kirjeen, jossa selvitetään vapaaehtoisen vastaajakunnan merkitystä suomen kielen tutkimukselle ja toivotaan tutkimuskeskuksen ryhtyvän toimiin sille Sanakirjasäätiöltä periytyneen vastaajakunnan elvyttämiseksi.

Sanakirjasäätiön hallitus pyytää kiinnittää Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen huomiota siihen, että se eri puolilla Suomea asuva vapaaehtoinen kirjeenvaihtajisto, joka säätiöltä vuonna 1976 siirtyi tutkimuskeskuksen käyttöön, on viime vuosina arveluttavasti harventunut. Tämä kirjeenvaihtajisto on vuosikymmeniä ollut suomen kielen tutkimuksen, etenkin murteentutkimuksen, todellinen kivijalka; vain sen avulla on voitu saada suhteellisen runsaita levikkitietoja kielenilmiöistä, joita saatavilla olevat kokoelmat ja kirjallisuus eivät riittävästi valaise. Sen tarve ei ole viime aikoina suinkaan vähentynyt. Voidaan mainita ainakin viisi ajankohtaista tehtäväpiiriä, joiden alalla tiheähkö vastaajaverkko jatkuvasti on tarpeen:

1. *Euroopan kielikartasto.* Viime aikoina ei vastaajaverkon avulla ole enää saatu puutteellisesti tunnettuihin sanastoseikkoihin valaisua, joka kattaisi koko maan ja rinnastuisi siihen tietomäärään, joka kartastoon sen tavoitteen mukaisesti saadaan melkein kaikista muista Euroopan kielistä. Materiaali on siksi jouduttu lähettämään kartaston toimitukselle yhä aukkoisempana ja epäedustavampana. Tässä suhteessa on tapahtunut jyrkkä käänne sitten vuoden 1975, jolloin Sanakirjasäätiön vastaajistolle suunnatuin erityiskyselyin vielä saatiin syntymään yllättävän tarkkoja levikkikarttoja. Kun lähiaikoina joudutaan aloittamaan vastausten lähettäminen kartaston toiseen kyselyohjelmaan, on tilanne käymässä varsin huolestuttavaksi. Suomen maine kielentutkimuksen alalla on käsitteäksemme vaarassa, jos tiedot kartaston

toiseen kyselyohjelmaan joudutaan lähettämään nykyisen tai siitä edelleen harvonevan vastaajaverkon varassa.

2. *Itämerensuomalaisten kielten kartasto.* Tätä Suomen ja Neuvostoliiton välisenä tieteellis-teknisenä yhteistyöhankkeena jo pitkähkään vireillä ollutta kartastoa olisi vähitellen päästävä laatimaan. Euroopan kielikartastosta saadut kokemukset osoittavat, että Neuvostoliitossa puhutuista lähisukukielistä on kartta-aineistoa vielä saatavissa verraten runsaasti. Sen sijaan Suomen osuus on käymässä yhä pulmallisemmaksi. On ilmeistä, ettei kartaston hyväksi varojen puutteessa voida meillä tehdä ainakaan laajamittaista keruutyötä; välttämätöntäkään se ei ole, kun vapaaehtoisen vastaajiston avulla voidaan hankkia melko edustavaa ja luotettavaa aineistoa murto-osalla niistä kustannuksista, joita kenttätyö vaatisi. Vastaajaverkon tulisi sitä varten kuitenkin olla nykyistä olennaisesti tiheämpi.

3. *Muoto-opin arkisto.* Valituista 120 pitäjistä kenttätyönä kerätty aineisto riittää eräiden muoto-opin kysymysten selvittelyyn verraten hyvin, mutta on lukuisia kysymyksiä, joiden menestyksellinen ratkonta vaatisi paljon täyteläisempää aineistoa. Mm. vuonna 1964 Sanakirjasäätiön vastaajille suunnattu muoto-opillinen kysely osoitti, että tämänkin alan tietoa voidaan huokeasti ja hyvin tuloksin kartuttaa vapaaehtoisen vastaajiston avulla. Olisikin pikaisesti päästävä täydentämään Muoto-opin arkiston kokoelmia tällä keinoin. Sitä varten tarvittaisiin kuitenkin jälleen nykyistä huomattavasti tiuhempaa ja alueellisesti tasaisemmin jakautunutta aktiivista vastaajakuntaa.

4. *Yliopistojen opintotutkielmat.* Murteen-tutkimuksen alalta tehtäviin laudatur- ja lisensiaatintöihin ja väitöskirjoihin ei kokoelmista ja kirjallisuudesta nykyään saatavissa oleva tieto läheskään aina riitä. Opintotutkielmiin on vuosikymmenten mittaan usein voitu saada tehokasta lisäapua vastaajaverkosta, sekä Sanastaja-

lehdessä julkaistuun että kirjeellisiin kyselyin. Murteen-tutkimuksen jatkuvuuden ja myös sen uudistumisen kannalta olisi tärkeää, etteivät tutkimuksen edellytykset tältä osin pääsisi kaventumaan.

5. *Muut dialektologiset tutkimukset.* Myös yksityisten tutkijain tutkimustöissä ilmenee jatkuvasti pulmia, joiden selvittämiseen vapaaehtoinen vastaajisto toisi arvokkaan avun. Aina ei ole kysymys murteen vanhimman kannan selvittelystä; entistä useammin tarvitaan nykyään tietoja myös uudentyyppiseltä tutkimusalalta, maaseudun puhekielen viimeaikaisista kehitystendensseistä. Olisi tältäkin kannalta tarpeellista, että vastaajaverkko pysyisi jatkuvasti mahdollisimman tehokkaana.

Voidaan ehkä huomauttaa, että vapaaehtoisten vastaajien murteenhallinta ei enää ole aivan samanveroista kuin aiemmin ja että vastauksiin siksi voi tulla mukaan myös epäluotettavaa tai vähäarvoista aineistoa. Ymmärtääksemme tämä ei kuitenkaan riitä perusteluksi siihen, että vastaajisto pääsee hiljakseen vanhenemaan ja kuolemaan sitä jatkuvasti uudistamatta ja elvyttämättä. Varhemminkin, viimeksi 1960-luvulla, tällainen elvytys on hyvin onnistunut, ja nyt on vielä käytettävissä kokonainen sukupolvi (erityisesti 1910- ja 1920-luvulla syntyneet), joka itse ei ehkä puhu vanhakantaisinta murretta mutta on mielessään hyvin säilyttänyt vanhemmitaan kuulemansa murteen peruspiirteet ja lukuisat yksityiskohdatkin. Mitä tiheämpi vastaajaverkko on, sitä helpompaa tutkimuksen on myös erottaa ympäristöstään mahdolliset epäluotettavat tiedot, joita joka tapauksessa on vain pieni osa tietojen kokonaisuudesta. Kun kyseessä on helppo ja ennen kaikkea kustannuksiltaan perin huokea keino paikata kielemme tuntemuksen aukkokohtia, Sanakirjasäätiön hallitus kunnioittaen esittää, että Kotimaisten kielten tutkimuskeskus pikimmiten pyrkisi aktiivisesti elvyttämään vapaaehtoista vastaajistoaan ja huomattavasti tihentämään vastaajaverkkoa nykyisestä.